

I krigens skygge og speil

//

//]]]]> //]]>

BOKOMTALE: Det var ikke *Fyrsten*, men *Dell'arte della guerra*, traktaten om krigskunsten, som introduserte forfatteren Niccolò Machiavelli. Boken foreligger nå for første gang i norsk oversettelse.

Av Tore Engelsen Espedal

«Mange har ment, Lorenzo, at intet her i verden er så forskjellig og har så lite med hverandre å gjøre som det militære og det sivile liv.» Slik åpner Machiavelli (1469-1527) boken *Dell'arte della guerra* fra 1521, som nå er kommet i Jon Bingens nye norske oversettelse og med tittelen *Krigskunst*. Det er hærlederen Fabrizio fra den mektige Colonna-slekten som snakker.

//]]]]> //]]>

Det viser seg allerede i neste avsnitt at Machiavelli ikke delte den populære oppfatningen om at det sivile og militære liv har lite med hverandre å gjøre: Ifølge Machiavelli kunne man enkelt vende blikket mot de romerske institusjonene for å se hvordan det militære og sivile liv kunne leve i overensstemmelse. Ikke nok med det, forbundet mellom dem er av en høyst nødvendig karakter, hevder Machiavelli. *Krigskunst* kan leses som et eneste langt argument for hvorfor det har seg slik.

Verket var det eneste av Niccolò Machiavellis politiske og militære tekster som utkom i hans levetid. Boken ble skrevet som et forsøk på å få liv i den klassiske militærtenkningen og som et alternativ til den korrumperte ordenen som hjemsoekte Machiavellis Firenze. Verket kombinerer forfatterens krigserfaring med en intellektuell iver for krigskunstens sakkunnskap, dens strategier og organisering.

I fremstillinger av forholdet mellom Machiavellis tenkning om det militære og det politiske, henvises det imidlertid som regel til avklarende passasjer fra *Fyrsten* eller *Discorsi*. En drøftelse av *Titus Livius' ti første bøker*. Hvorfor det?

Slette eksempler

Machiavelli kjente sin historiske situasjon bedre enn de fleste. Da boken utkom i 1521 var bystatene på den italienske halvøya mer krigsherjet enn noe annet område i Europa. Rekken av konflikter mellom stater som Venezia, Milano, Firenze og Pisa virket endeløs. Franskekongen Charles VIII's invasjon i 1494 hadde også markert slutten på en kort periode uten forstyrrelser utenfra. I hele Machiavellis levetid fikk de italienske landeområdene hyppige besøk av inntrengere, fra Frankrike, Spania og det tysk-romerske keiserriket.

I dette klimaet medvirket krigene både til å opprettholde gamle og å opprette nye stater. Dessuten måtte man krige jevnlig for å legitimere den styrende klassen. Selv Pavestatens overhoder anså seg som stridende fyrster.

Pavenes interesse for sin religiøse legitimitet strakk seg sjelden lenger enn som et middel for å drive utenrikspolitikk. I løpet av en sekstiårsperiode, gjennom hele Machiavellis levetid og frem mot 1530, ikke bare kommersialiserte pavene det religiøse feltet, men de politiserte troen – i et eneste forsøk på å spille de andre bystatene ut mot hverandre. Drevet av frykten for Italias samling, og dermed også sin egen undergang, nådde bestikkeligheten, grådigheten og maktpolitikken nye høyder. Eksempelet fra Roma la gudfryktigheten øde, trakk religionen med seg og dyrket frem en utømmelig kilde til uro. Dette var opphavet til italienernes ulykke, hevder Machiavelli.

Ansvaret for å holde farene på en armlengdes avstand ble delegert til det stadig voksende diplomatiet. Men der hadde få noe å tjene på fredeligere tider. Resultat ble et stadig freidigere og mer innfløkt politisk spill med allianser, bestikkelser og få fredsslutninger.

Florentinsk fordervelse

I renessansens bystater var krigføring derfor noe man både snakket svært åpent om og teoretiserte fritt rundt. Machiavelli viser flittig til sin egen hjemby som ikke hadde innsett viktigheten av en solid militær organisering og, i all sin latskap, dermed satt hele det sivile liv på spill.

Machiavelli var ikke alene om misnøyen, men knyttet seg an til en debatt som hadde rast gjennom hele det foregående århundret. I 450 år hadde Firenze organisert det militære i en hær bestående av byens borgere. Det militære sesongarbeidet hadde strukket seg fra avlingen ble satt om våren til høstingen begynte. Med den økende velstanden inn mot 1400-tallet hadde denne organiseringen begynt å smuldre opp fordi de høyere samfunnslag ikke lenger ville la seg innrullere. På Machiavellis tid var ikke Firenze lenger selvberget med mannskaper, men avhengig av Frankrikes kostbare beskyttelse og en omfattende bruk av leiehærer.

//

//]]]]> //]]>

På få år var militærarbeidet gått fra å være et velansett aristokratisk håndverk til å bli et spørsmål om kjøp og salg av tjenester. Det finnes ikke farligere infanterier enn de som bestod av menn med krig som eneste livsopphold, fremholder Machiavelli. *Condottieri*ene viste seg ofte like farlige for sine oppdragsgivere som for fiendene de var betalt for å bekjempe. Felttog ble forlenget, det ble gjennomført streiker og man truet med å trekke hærene tilbake mens kampene pågikk. Innimellom kunne statene ende opp med å måtte føre unødige kriger kun for å holde leiesoldatene stasjonert i krigssonen. (I, 25).

Denne latskapen på det militære feltet skyldtes sivil forfengelighet, skal vi tro Machiavelli. Den økonomiske grådigheten og fråtseriet styrte borgernes livsførsel, og det var tvilsomt om det fantes en vei tilbake. I Machiavellis analyse blir derfor antikkens sans for disiplin og orden også et spill: Til å vise hvor stygg og begredelig samtiden var blitt.

Irrasjonell strøm, kritisk syntese

Fordi boken ble skrevet som et forsøk på å få liv i den klassiske militærtenkningen, var lite av det Machiavelli meldte om militære maktstrategier nytt. Verket er likevel ikke bare en antologi over klassisk militærteori. Det er samtidig en kritisk syntese over antikkens kunnskap om det militære, tilpasset Machiavellis egen tid. Ulike metoder velges ut, de diskuteres og kombineres opp mot en bestemt situasjon. «Lag nye planer straks fienden har oppdaget de gamle», lyder en av Machiavellis allmenne regler for krigskunst i syvende, og siste, bok (VII, 41). Derfor er Machiavellis angivelser bare i liten grad bundet av et systematisk sett av regler.

Machiavelli fremhever hvordan de mange våpenteknologiske fremskrittene hadde avmoralisert krigen. Det som tidligere var blitt avgjort av den enkeltes mot ble erstattet av et lotterilignende element. Med dette fungerte ikke krigen lenger som en scene for dydene, men som et strategispill for diplomater, og Machiavelli visste hvor skittent dette spillet fortonet seg.

Machiavelli lar Fabrizio fortelle åpenhertig om nytten av å spre forfalskede rapporter. De kan handle om oppdiktete drap på fiendens generaler eller at delarmeer har overgitt seg. Treffes man av et øyeblikks ærlighet i møtet med fienden, minsker man sine egne sjanser.

Slik fikk også skjebnebegrepet, *fortuna*, et nytt innhold. Å stole på at skjebnen alene skulle rydde opp i det militære var en hån mot den klassiske lærdommen, skriver Machiavelli. I kamp, som i

politikken, kan man imidlertid ikke stole på noen – selv ikke egen kunnskap. Derfor måtte hærføreren hele tiden være på pletten, ikke minst for å snu vanskelige situasjoner til eget favør. I Machiavellis tenkning var *fortuna* noe man kunne holde på gjennom snarrådighet og bevegelse – for slik å forhindre den indre oppløsningen som alltid truer.

Machiavelli fremhever derfor *snarrådigheten* som en generell kvalitet i krigskunsten. Evnen til å overraske, forflytte seg og endre taktikk er en gjennomgangstone: «Det vil alltid være nødvendig å endre på stillingen avhengig av hvordan slagmarken former seg og motstanderens styrke og oppstilling», sier Fabrizio (II, 140). På tross av bortfallet av universelle målestokker forblir de romerske dydene grunnleggende i Machiavellis tenkning. Mot, styrke og beslutsomhet kreves overalt, og må øves og disiplineres frem gjennom velfungerende institusjoner.

Den som evner å kombinere langsiktighet og snarrådighet vil seire.

Borgerhær og verneplikt

For ikke å være fullstendig prisgitt de ulike invasjonstroppene, unngå leiesoldatenes krav og motarbeide ugjerninger begått av yrkesmilitære, mente Machiavelli at Firenze måtte gjenopplive sin egen hær – et forslag som i senere tid omtales som Machiavellis viktigste bidrag til utviklingen av den moderne militærvitenskapen. Ønsket om å etablere en borgermilits og utlegningen av den viser at Machiavelli forstod de partikulære erfaringene fra felten som en kjerne i krigskunnskapen.

//

//]]]]> //]]]>

Først når lærdommen er underlagt et system hvor den kan forvaltes skikkelig, kan hærføreren gjøre jobben slik han skal, understreker Machiavelli. Opprettelsen av borgermilitsenen blir derfor helt sentralt i Machiavellis bilde av samlingen og oppdragelsen av bystatens borgere. Det er her de partikulære erfaringene samler seg og blir til noe større. Tanken om at befolkningens patriotisme måtte komme som et tillegg til effektive institusjoner og lover, hadde vært vanlig blant renessansehumanister før Machiavelli. Hos ham blir den også del av et dannelsesideal: Kløkt i strid var ingen medfødt evne, og derfor var det av stor viktighet at det var de beste som kom inn i de militære rekkene. Etter hvert som borgersoldatene var blitt drillet og disiplinert ville de, med mannsmotets hjelp, få på plass de nødvendige kunnskapene og erfaringene.

En militær helt

Noen år før utgivelsen av *Krigskunst* hadde Machiavelli klart å overbevise styresmaktene om at Firenze måtte gjenopprette den gamle borgermilitsordningen. På det tidspunktet var Frankrikes hær et bokstavelig talt nærliggende forbilde. Dessuten hadde fått øve stor innflytelse på Piero Soderini, som var statskansler i den republikanske overgangsperioden etter at Savonarola ble brent på bålet i 1498 og Mediciene gjenerobret makten i 1512. Da borgerhæren omsider, og etter flere års intense kamper, beseiret Pisa ble Machiavelli en militær helt.

//]]]]> //]]>

Lykken ble imidlertid kortvarig. Etter nederlaget mot spanjolene i 1512 brøt borgerhærordningen sammen, og ble forkastet. Nederlaget i 1512 rokket likevel ikke ved Machiavellis tro på borgerhærens potensial. Den hadde bare ikke fått god nok støtte og blitt skikkelig testet, mente han. Machiavelli går faktisk så langt som å hevde at om noen italiensk stat klarte å stable en borgermilits på beina, ville den egenhendig samle Italia. (VII, 51)

Slik kan vi si at det var teoretiseringen på det militære feltet som viste Machiavelli at politikken var et håndverk man kunne lære seg. Machiavelli tyr til sakligheten og viser at krigskunsten og statskunsten har en felles grunn. Derfor ble det uproblematisk for Machiavelli å overføre handlingsformer og normer fra den militære utenrikspolitikken på indre samfunnsanliggender, og dermed også gi de samme rådene som han gir til den moderne hærføreren videre til politikeren, slik han gjorde med *Fyrsten*:

Machiavelli ville få kontroll over skjebnen for å sikre freden. Selv om han visste at den var midlertidig.

Oversettelsen

//]]]]> //]]>

Jon Bingen, som står bak oversettelsen, har tidligere oversatt *Fyrsten* og *Discorsi* samt skrevet en innføring om Machiavellis politiske tenkning (alle utgitt i *Cappelens upopulære skrifter*). Hans entusiastiske innsats for å få Machiavellis verk ut på norsk er med andre ord stor og beundringsverdig. Bingen har imidlertid møtt kritikk for den noe oppstyltede norske språkdrakten han ikler Machiavellis klare og skarpe prosa. Det gjelder også til en viss grad her, men enkelte merkelige valg fra et rent leserstøsted bøtes imidlertid på ved hjelp av et fylldig og informativt noteapparat.

Ikke minst må det kunne kalles en aldri så liten begivenhet at verket som gjorde Machiavelli til en kjent forfatter i hans samtid omsider foreligger på norsk.

Litteratur

- Eriksen, Trond Berg: *Machiavelli. Reven i hønsegården*. Universitetsforlaget: Oslo 2006
- Machiavelli, Niccolò: *The Art of War* (Oversatt av Ellis Farnsworth. Revidert og innledet av Neal Wood). Da Capo Press: Cambridge 1965/2001
- Machiavelli, Niccolò: *Krigskunst* (Innledet og oversatt av Jon Bingen). Vidarforlaget: Oslo 2013
- Pocock, J.G.A.: *The Machiavellian Moment*. Princeton University Press: New Jersey 1975/2003
- Tuchman, Barbara W.: *The March of Folly*. Abacus: London 1985
- Wood, Neal: "Introduction" i Niccolò Machiavelli: *The Art of War*. Da Capo Press: Cambridge 1965/2001